

Iesso i Sigarra en el marc de la romanització de la Citerior

Sovint les anàlisis entorn del procés de romanització d'Hispania, i sobretot en el territori català, tenen com a referent els importants centres urbans de la costa, en canvi les zones de l'interior, que tenen la recerca arqueològica en un estadi més primerenc, resten força desconegudes. En aquest treball de síntesi observem com la romanització de l'interior de l'actual Catalunya, concretament les zones de *Iesso* (Guissona, la Segarra) i *Sigarra* (Els Prats de Rei, l'Anoia) va formar part d'un ampli procés de colonització territorial que va afectar bona part de la *Provincia Citerior*; fenomen que al nostre territori detectem des de finals del segle II aC. L'estat incipient de la recerca, encara amb un petit volum d'excavacions modernes i la problemàtica cronològica dels fòssils ceràmics i numismàtics, són els factors que mantenen molt obert l'estudi d'aquest moment històric. Finalment s'endevina una gran importància i connivència de l'element indígena en el triomf definitiu del model romà de colonització i domini.

Paraules clau: Romanització, Territori, Citerior, Iesso, Sigarra, ciutats romanes, tardorepública.

Un dels objectius d'aquesta síntesi¹ és el d'aproximar-nos al procés de romanització que va desenvolupar-se a la zona de l'Altiplà Central de Catalunya,² territori que estaria dins la zona d'influència de *Iesso* i *Sigarra*. En aquest treball tractarem d'establir, sobretot, el moment inicial del procés romanitzador i veure'n l'evolució dins un marc territorial més ampli. Abans d'entrar a l'anàlisi de la romanització pròpiament dita, cal veure quin patró d'assentament era el predominant en el moment previ a la presència romana. Malgrat la limitació que suposa l'escassa

Generally the analysis about the process of Romanization in Hispania, and chiefly the catalan territory, refers to the important coastal urban centers. However, the inland areas in a less developed stage or research remain quite unknown. In the present work of synthesis, it is assumed that the romanization of inland Catalonia, basically the regions of *Iesso* (Guissona, La Segarra) and *Sigarra* (Els Prats de Rei, l'Anoia), was part of an overall process of colonization, which affected most of the *Citerior* province. This phenomenon is already detected from the late second century BC onwards. Due to the early stages of the research, with a limited number of modern excavations and a blurred chronological picture coming from the director fossils, pottery and coinage, the study is still open to debate. Finally, the indigenous element seems to have played a key role in the development in a Roman model of colonization and domination.

Key words: Romanization, Territory, *Citerior*, *Iesso*, *Sigarra*, Roman towns.

documentació disponible de la zona estudiada per l'època ibèrica, sabem per alguns jaciments³ que deuria predominar el tipus d'hàbitat agrupat en poblats que s'assentaven sobre tossals, cobrint dues necessitats: per una banda tenir un domini visual sobre l'àrea d'explotació agrària, i en segon lloc facilitar la defensa en cas que fos necessari, sobretot a partir del segle IV aC.

Aquesta dinàmica referida a la ubicació dels assentaments durant els segles IV i III no és exclusiva d'aquesta zona, sinó que l'hàbitat agrupat en poblats és una pràctica estesa per tot el nord-est peninsular, ja des de l'època del bronze final; fins i tot sembla clar que alguns d'aquests poblats ibèrics són el resultat d'un

1. L'article sintetitza els resultats d'un treball més extens (PERA 1994) dedicat a l'estudi historicoarqueològic d'aquesta zona de l'interior de Catalunya en època romana. L'estudi forma part del projecte DGICYT núm. PB95-0647.

2. Corresponent al territori que comprendria la Segarra històrica: les actuals comarques de la Segarra, l'Urgell i part de l'Anoia.

3. Com per exemple els poblats del Pla de les Tenalles de la Mora (Granyanella) (PÉREZ CONILL 1990; PÉREZ CONILL 1992), el Tossal del Mor (Tàrraga), Tossal Rodó (Verdú) (SAULA 1994) o la Guixera de Talteüll (Biosca).

procés d'evolució ininterromput a partir d'aquelles comunitats prehistòriques, tal i com demostren alguns autors per la zona de Lleida (JUNYENT 1989; MAYA 1993). Una especial atenció mereix el poblat prehistòric de Guissona, situat a la plaça Vell Pla / Capdevila, és de suposar que aquest va anar pervivint des del bronze final, com a mínim fins a començaments del segle IV aC, tal com ho indiquen les poques ceràmiques àtiques⁴ que han aparegut de forma residual en algunes estacions properes a la plaça Vell Pla / Capdevila; aquest fet creiem que cal interpretar-lo com que el poblat de Guissona va ser un dels que no va continuar vers una fase de consolidació urbana durant el període de l'ibèric ple, segurament en benefici del poblat proper situat a la Guixera de Talteüll (Biosca), el qual per la seva situació estratègica i extensió pensem que seria un poblat que concentraria bona part de la població de la zona durant el període de l'ibèric ple. No descartem totalment que durant els segles IV i III aC subsistís algun tipus d'hàbitat al costat de les fonts de Guissona, en ser una zona que, per les favorables condicions naturals que té, afavoreix l'establiment humà, però en cap cas l'arqueologia ens indica, per ara, l'existència d'un poblat pròpiament dit.

En general s'ha considerat que els poblats ibèrics de la zona catalana entren en un procés d'abandonament a partir de finals del segle III aC: la inestabilitat produïda per la Segona Guerra Púnica i l'inici de la presència romana va transformar el model d'assentament fins aleshores predominant, fet que motivà la desaparició de molts d'aquests centres ibèrics. Aquest fenomen, que pel nostre territori sembla donar-se al llarg del segle II aC, si ens fixem en els indicadors arqueològics de què disposem (ceràmica campaniana A i ceràmica de vernís roig ilergeta), veurem com aquest fenomen forma part d'un procés més general que comencem a conèixer: s'abandonen poblats importants, tant a la costa com a l'interior: Ullastret —Empordà— (MARTÍN 1985); la Moleta del Remei —Alcanar, Montsià— (GRACIA - MUNILLA 1993); Turó del Montgròs —el Brull, Osona— (MOLIST - ROVIRA 1991); Puig Castellet —Lloret, la Selva— (LORENS et al. 1981) i Sant Josep —Vall d'Uixó, Castelló— (ROSAS 1991). Els poblats ibèrics d'Olèrdola —Alt Penedès— (ÁLVAREZ et al. 1991) i Burriac —Cabrer de Mar, el Maresme— (PUJOL 1991; GARCIA - ZAMORA 1993) sembla que presenten una evolució diferent, ja que desconeixem, per ara, la seva trajectòria durant la primera meitat del segle II aC, durant la segona meitat del segle s'hi detecten unes reformes urbanístiques i sobretot arquitectòniques que indiquen una clara influència/presència romana, que coincideixen amb un moment d'una certa recuperació urbanística. Aquests poblats, però, són abandonats definitivament a mitjan segle I aC.

La presència romana a l'altiplà central de Catalunya la podem copsar a partir de dos fenòmens que

4. Escampades en diferents punts de la ciutat s'han comptabilitzat fins ara, un total de 10 fragments de vernís negre àtic i 3 fragments de ceràmica de figures roges, sempre com a material residual dins estrats d'època romana.

Al marge de la mateixa presència física dels establiments, sembla força plausible l'existència d'un cadastre si atenem les primeres dades aportades per a un primer estudi parcial que ha detectat algunes traces d'aquesta divisió (BURÈS i al. 1989).

conformen el model de colonització que els romans apliquen a aquest territori: De primer, la fundació de ciutats, representada per *Iesso* i *Sigarra*, aquesta segona amb certes reserves. En segon lloc tenim una nova reorganització territorial que comportà la colonització agrària de nous espais; no sabem, per manca d'un estudi més exhaustiu, si la reorganització va comportar una divisió cadastral del territori.⁵ Cal indicar que teòricament de l'establiment d'un cadastre en resulta sempre un sistema visible de dominació política i social (CLAVEL LÉVEQUE 1993, 21); en qualsevol cas, i al marge de l'existència o no d'aquest cadastre, la colonització de l'espai rural es portaria a terme com a conseqüència d'un procés de construcció colonial, que seria fet en bona mesura a partir del reassentament de la població ibèrica. En aquest procés organitzador inicial voldríem subratllar la importància que deuriem tenir les delegacions senatorials que juntament amb els governadors són les dues màximes autoritats polítiques que van marcant les directrius del procés, sobretot en un moment en què encara no hi ha *Lex Provincia*.

A partir de la segona meitat del segle II aC, assistim doncs a una profunda i contínua transformació de molts territoris hispans, l'origen de la qual és la nova política organitzativa romana. Aquest fenomen va afectar també l'altiplà central de Catalunya, en aquest territori, malgrat tenir unes dades arqueològiques molt parcials com a conseqüència d'una manca d'excavacions, podem seguir aquest procés a partir de les excavacions de la ciutat romana de *Iesso*; i sobretot tenint present que entre ciutat i territori s'estableix una íntima connexió, ja que formen part d'una mateixa estructura organitzativa que els manté en relació. Respecte a la tipologia que adoptarien les noves unitats productives agràries, sabem, amb les dades parcials de què disposem, que predominarien els establiments senzills, les *villae* romanes serien poc nombroses en aquest període inicial. La ubicació d'aquests establiments resulta força singular i serveix per obtenir un possible patró en el model d'assentament rural per la zona: es caracteritzen per aparèixer concentrats en vessants de tossals i planes situades al costat de cursos d'aigua: els rius de la Segarra i l'Urgell (el Corb, l'Ondara, el Sió i el Llobregós) són els eixos que concentren i vertebreren la major part del poblament conegut per ara. El coneixement parcial que tenim d'aquests establiments rurals no permet encara conèixer amb precisió la seva evolució, però sí que per la cronologia que aporten els pocs establiments rurals coneguts⁶ sembla haver-hi a conseqüència de l'organització del territori com a mínim dos moments:

5. Caldria no oblidar que les *Provinciae* de Hispania foren les més aviat romanitzades; això fa que immediatament després de la conquesta, Roma s'enfronti amb la seva colonització i explotació, sense una política clarament definida i provada per aplicar en els nous territoris fora de la península itàlica, pensem que aquest fet deuria obligar en alguns casos a fer una política sobre la marxa, al ritme dels mateixos esdeveniments.

6. Aquesta aproximació cronològica la fem en base als materials trobats a cada establiment o possible establiment; aquesta documentació ha estat extreta directament de la Carta Arqueològica de les comarques de l'Urgell i la Segarra, del Servei de Documentació Arqueològica de la Generalitat de Catalunya; així com també d'alguns aficionats locals.

el primer, al qual acabem de fer referència, coincidiria amb la fundació de la ciutat de *Iesso* a finals de segle II aC o principis de segle I aC. El segon moment, més imprecís, i que no tractarem, l'hem individualitzat a partir de la presència exclusiva de ceràmica sigil·lada, tot i que en bona part de la documentació no es precisen els tipus, caldria situar-lo com a mínim a partir de finals del segle I aC.

Comparativament a d'altres zones del nord-est podem considerar les actuals comarques de l'Urgell i la Segarra com un territori dels més romanitzats de l'interior de l'actual Catalunya. El procés d'organització, urbanització i, en definitiva, de transformació territorial, que es produeix a l'Altiplà Central de Catalunya a finals del segle II o començaments del segle I aC, no és un fenomen aïllat, el trobem ben documentat també en altres zones de Catalunya, sobretot al litoral i pre-litoral, per exemple el detectem a les actuals comarques de la Selva i Empordà (NOLLA - CASAS 1984; PLANA 1992), el Barcelonès (PREVOSTI 1981a), el Maresme (PREVOSTI 1981b; OLESTI 1993; PUJOL - GARCIA 1994), el Baix Llobregat (SOLIAS 1982), el Garraf i el Baix Penedès (MIRET et al. 1986), el Vallès (MAYER - RODA 1984), a l'*Ager Tarraconensis* (KEAY et al. 1989); BURÉS et al. 1989); i en menor mesura el Segrià i la Noguera (BURÉS et al. 1989). En totes aquestes zones s'observa una gran colonització de l'espai agrari amb l'eclosió de noves unitats d'explotació agrícola; procés contemporani i estretament lligat al sorgiment de ciutats, com després comentarem.

Un altre factor que també caldrà valorar com una dada significativa per aprofundir en l'estudi de la romanització, és el seguiment del traçat de les vies d'època republicana; pensem que l'ordenació territorial i la fundació de centres urbans va comportar necessàriament la reforma de les comunicacions: disposar d'una bona infraestructura viària és un dels principis bàsics del desenvolupament econòmic i del domini polític d'un territori. A la zona catalana s'han trobat mil·liaris d'aquesta època que documenten aquest fenomen: per exemple a cavall entre el Vallès i Osona tenim documentats 3 mil·liaris de *Manius Sergius*, procònsol de la *Citerior* entre el 110 i 120 aC (IRC I, núms. 175, 176 i 181); també a l'entorn d'*Ilerda* va ser trobat un mil·liari de *Q. Fabius Labeo*, procònsol de la *Citerior* entre el 118 i 114 aC (IRC II, núm. 89).

Un altre dels punts que volem comentar a nivell general, fa referència a la significació del fet urbà romà en aquesta fase de la romanització, posterior a la conquesta, intentant determinar les característiques i constants que pot presentar. Ens fixarem en la tipologia que presenten *Iesso* i *Sigarra* i valorarem la seva ubicació, per tal de veure els caràcters fonamentals que poden ser comuns a aquest territori.⁷

La ciutat de *Iesso* (Guissona, la Segarra) podem considerar-la una fundació romana *ex novo*, malgrat els antecedents amb què compta una part del solar on s'assentà la ciutat romana, concretats en un poblat del bronze final i primera edat del ferro que sembla perdurar fins al segle IV aC. Observant la seqüència

ocupacional romana podem situar el moment fundacional a finals del segle II o molt a començament del segle I aC; aquesta cronologia l'hem obtingut a partir de les estratigrafies estudiades en diverses estacions del jaciment (PERA 1994; GUITART - PERA 1995). La fundació d'una ciutat romana en aquesta zona de la Segarra pensem que havia de tenir en compte, a més del seu emplaçament estratègic, les condicions privilegiades de l'indret, la plana de Guissona ofereix moltes possibilitats d'explotació agrària, amb un paisatge obert, planes fèrtils i importants recursos hídrics que li proporcionen varies fonts naturals.

El *Municipium Sigarrensis*, que s'ubica a els Prats de Rei (l'Anoia), i que per època imperial presenta una evolució difícil d'establir per manca de dades arqueològiques (PERA 1995), és també un nucli romà amb certes semblances a *Iesso*, sobretot pel que fa als seus moments inicials, que situem també a finals del segle II o començaments del segle I aC. *Sigarra* apareix en una zona amb uns antecedents indígenes febles, que no permeten, per ara, considerar l'existència d'un poblat ibèric. En el seu moment inicial, *Sigarra*, pensem que obeeix a una fundació que té com a finalitat reforçar la presència romana en una zona d'una gran importància estratègica, atès que controla diferents rutes de comunicació entre la costa i l'interior de la plana de Lleida i el Pirineu; fet que potser explicaria la seva relativa proximitat al nucli urbà de *Iesso*, aproximadament a 20 km. *Sigarra*, a mesura que avança l'època romana, pensem que tindrà una significació i evolució diferents de *Iesso*, en el marc del seu propi territori.

Per emmarcar adequadament i entendre més aquest procés, repassarem les característiques que presenten altres zones durant els primers moments de la romanització, per tal de veure quines estratègies utilitza el poder romà per colonitzar territoris. Ens fixarem sobretot en la façana mediterrània i en la vall de l'Ebre; en un treball de síntesi, presentat fa uns anys, alguns autors (BENDALA et al. 1987) abordaven la qüestió dels principis adoptats per Roma a l'hora d'establir centres urbans i proposaven una tipologia simplificada a tres possibilitats: Un primer tipus portaria a terme un aprofitament selectiu d'estructures urbanes anteriors, amb un intent d'adequar-les al nou projecte i primant l'estalvi màxim dels recursos. Un segon model passaria per potenciar alguns nuclis urbans de menor entitat, ja existents, i fer-los més importants. En tercer lloc hi hauria la fundació de ciutats de nova planta en zones sense antecedents directes. Hi ha exemples de tots tres tipus en diferents zones peninsulars,⁸ a grans trets podríem assenyalar la zona del sud peninsular com un exemple de territori on es donen amb més profusió les dues primeres, tal vegada explicable per la pròpia tipologia dels importants centres urbans preromans i la seva organització territorial; les societats del sud peninsular compten amb una llarga tradició urbana que Roma no desaprofitarà.

7. Resulta més difícil parlar de «models» de romanització a tenor de la manca de documentació, fruit de l'estadi incipient en que es troba la investigació arqueològica d'aquesta zona.

8. No pertanyen cadascun a una zona determinada, sinó que se'n pot trobar diversos a la mateixa zona. Per a una ampliació del plantejament anterior i exemples us remetem a BENDALA et al. 1987, 128-129.

A la zona central de la vall de l'Ebre, una de les zones d'*Hispania* més aviat romanitzada, s'observa una adaptació al model romà dels principals centres urbans indígenes com a mínim des de finals del segle II aC (BELTRÁN 1987), alguns d'aquests centres però, no perduraran i desapareixeran,⁹ com *Contrebia Belaisca* (Botorríta) i *Azaila* (Cabezo de Alcalá). En canvi, d'altres establiments que també presenten antecedents indígenes van perdurant: *Graccurris*, fundació de Sempronius Grac (179 aC), se sobreposà a un establiment indígena anterior. També el cas de *Salduie/Salduba* resulta especialment significatiu; alguns autors com Galve (GALVE 1996) proposen que aquest nucli conegut com a *oppidum* a les fonts de Plini (*Nat. Hist.* III, 4,22) pugui identificar-se amb els nivells d'època romano-republicana apareguts sota la ciutat de *Caesaraugusta*,¹⁰ aquesta autora i altres investigadors com Arce (ARCE 1979) posen la vall de l'Ebre com a exemple per mostrar com no necessàriament la romanització va suposar un trencament amb el poblament indígena anterior. Davant d'aquestes consideracions es fa necessari comentar que si bé la vall de l'Ebre es troba dins d'una àrea cultural diferent de la del nord-est, on s'ubica *Iesso*, l'arqueologia documenta una superposició d'establiments romans sobre nuclis indígenes; caldria conèixer a fons altres aspectes com per exemple les condicions dels establiments en el moment de la superposició romana; cal considerar també el fet de pertànyer a una diferent tradició cultural i per tant el model de colonització que apliquen els romans, que sens dubte va tenir en compte aquest important factor cultural, que influirà en l'aplicació d'un model de romanització diferent al de la zona catalana. En aquesta zona trobem també algun exemple de ciutat que apareix fundada de nova planta, com a La Caridad de Caminreal (Teruel).¹¹

Si ens fixem en la costa valenciana, hi trobarem representats també diversos tipus de poblament; per exemple a *Illici* (L'Alcúdia - Elx) la ciutat romana es sobreposa a una important ciutat ibèrica, que posteriorment es transformarà en colònia romana (RAMÓN 1991). Diferent seria el cas de la ciutat de *Arse - Saguntum*, amb una trajectòria històrica ben complexa referida per les fonts clàssiques, i que presenta en el darrer terç del segle II aC una fase d'expansió (ARANEGUI

1987) que lligaria segurament amb el procés de romanització que estem valorant. La ciutat romana de *Valentia* (138 aC) seria, per ara, l'exemple clàssic de fundació *ex novo* sobre una zona sense antecedents d'habitació, ciutat en què fins i tot el nom és forani. També a la zona mediterrània del migdia de França podem veure com es produeix una primera fase de romanització a finals de segle II aC, que va comportar l'obertura d'eixos de comunicació, com la *Via Domitia*, la fundació en el 118 a.C. de la primera colònia romana a la *Gallia Narbonensis: Narbo Martius* (Narbona), i la implantació de vàries xarxes cadastrals que organitzen l'espai en aquesta regió; és interessant de subratllar com la majoria d'aquests cadastres, segons M. Clavel Lévêque (CLAVEL LÉVÊQUE 1993) són «construïts» en funció d'alguns dels importants centres urbans preromans, que seran «utilitzats» durant aquesta primera fase com a nuclis de romanització.

Centrant-nos a la zona de l'actual Catalunya, si fem un repàs ràpid als antecedents que s'observen en els solars on s'assenten els principals nuclis urbans romanorepublicans, observarem diversos tipus d'antecedents: la ciutat romana d'*Emporiae* (AQUILUÉ et al. 1984; PENA 1989) sorgeix al costat d'un emplaçament colonial focu, i sobre les restes identificades d'un *praesidium* militar d'època de Cató. La ciutat de *Tarraco*, al marge de la seva importància estratègica, evoluciona a partir d'un centre militar, un *praesidium* d'època dels Escipions, i s'assenta en part sobre un *oppidum* indígena, segurament *Kese*, que estava situat a la zona baixa de Tarragona (AQUILUÉ et al. 1991). Diferent problemàtica presenten altres nuclis urbans tardorepublicans, com ara el d'*Ilerda* (PÉREZ ALMOGUERA 1995), en què pel que sembla la ciutat romana pot sobreposar-se a la *Ilirta* ilergeta, faltaria però encara la confirmació arqueològica definitiva d'aquesta relació. També s'ha documentat a *Aeso* (Isona) l'existència d'un establiment indígena, per ara molt imprecís, anterior a la construcció de la muralla (PAYÁ et al., 1994). En canvi pel que fa a la ciutat romana de *Baetulo* (GUITART, 1976; GUITART 1995), aquesta sembla que va construir-se sobre un terreny sense cap precedent d'un emplaçament urbà anterior. Voldríem precisar més els casos d'altres dues ciutats, *Gerunda* i *Iluro*, la ubicació de les quals requereix alguns comentaris. El cas de *Gerunda* si bé es pot incloure dins els tipus de fundació de nova planta i que pel seu moment inicial obeiria a raons estratègiques, seguint la proposta de J. M. Nolla (NOLLA 1987), podríem situar la seva fundació en un moment no anterior al 100 aC, tal vegada en el marc del conflicte amb Sertori; però al marge de la significació inicial, la ciutat segueix una evolució semblant a la resta de fundacions urbanes romanorepublicanes, tal com proposen el mateix J. M. Nolla i R. Plana quan aquesta darrera analitza el territori de *Gerunda* (PLANA 1993). El cas de la ciutat d'*Iluro* mereix un comentari més ampli, el seu moment inicial podem situar-lo dins d'un procés de romanització més complex que s'ha d'estudiar d'una manera global, analitzant dades arqueològiques procedents d'altres jaciments de l'entorn, sobretot del poblat ibèric de Burriac, on a partir de recents estudis fets en aquest jaciment, s'ha pogut seguir molt millor el procés de romanització a la part central del Maresme. Creiem

9. La desaparició d'aquests centres urbans acostuma a relacionar-se amb les conseqüències de la guerra amb Sertori (BELTRÁN 1984, 125), encara que en alguns casos perduraran fins uns anys més tard.

10. L'any 1988 es va portar a terme una excavació en el nucli antic de Saragossa que va comportar la detecció de restes i nivells romanorepublicans entre els quals sobresurt un paviment d'*opus signinum* tessellat. (GALVE 1996).

11. Un dels jaciments que més bé pot il·lustrar aquest procés de ciutat celtibero-romana de nova planta és la de La Caridad (Caminreal, Teruel). Els seus excavadors (VICENTE REDÓN et al. 1991) presenten una sèrie d'estructures urbanes amb construccions de tipus itàlic: *domus* amb atri, paviments d'*opus signinum* tessellat, però tal vegada l'element més singular sigui una inscripció musivària amb caràcters ibèrics, que fa referència a un personatge «LIKINE», nom de probable arrel llatina sobre el qual resulta difícil donar una interpretació definitiva. Aquest nucli urbà de nom per ara desconegut va tenir una curta existència, i va desaparèixer poc després de la seva fundació, durant la primera meitat del segle I aC.

que l'*oppidum* de Burriac¹² va actuar, des de mitjan segle II aC, com un veritable centre organitzador del territori; en aquest moment l'*oppidum* experimenta una transformació urbanística que entre altres aspectes afectarà la muralla i una porta, reformes que s'han relacionat directament amb la influència romana a la zona (ZAMORA et al. 1991; GARCÍA et al. 1991; GARCÍA-ZAMORA 1993). El conjunt del territori en aquest moment experimenta també una transformació que apunta vers la nova organització territorial romana (PREVOSTI 1981b; PUJOL 1991; OLESTI 1993; OLESTI 1995; GARCÍA - ZAMORA 1993). En canvi pel que fa a la ciutat d'*Iluro* (Mataró), situada a uns 6 km de Burriac a la plana litoral i al costat de la Via Augusta, les primeres traces d'urbanització trobades fins ara ens marquen un context cronològic de mitjan segle I aC, moment que coincideix amb el moment final de Burriac, el qual des de començaments d'aquest segle sembla que ja havia entrat en un procés de decadència i abandonament. Hem volgut posar aquest exemple ja que el considerem un cas especial dins del procés que estem explicant i, que analitzant la ciutat romana d'*Iluro* d'una manera absoluta, sense considerar el procés d'una manera global, podria arribar a distorsionar la interpretació del fenomen romanitzador en el litoral de la Laietània.

Aquests exemples posen de manifest que no podem parlar d'un únic patró d'assentament romà, propi d'una època o d'una zona geogràfica determinada. A la vista d'aquesta anàlisi, resulta evident que cada centre urbà tindrà unes característiques peculiars, sense que necessàriament s'hagin d'ajustar a uns models preestablerts que homogeneïtzin el procés de romanització a la Citerior.

Finalment voldríem incidir en la significació de la romanització d'aquestes terres de l'interior de Catalunya: La fundació de nous centres urbans en aquest període forma part, tal com hem exposat, d'un ampli programa d'ordenació i vertebració territorial per tal de reforçar i controlar d'una manera efectiva aquestes regions d'*Hispania*, operació que a la pràctica constitueix una forma de domini territorial força rendible. En el marc històric més general del procés, és quasi segur que hi van influir conflictes bèl·lics d'una certa magnitud, com van ser les invasions dels cimbris a finals del segle II aC, tot i que, per ara, l'arqueologia no ha detectat cap rastre a la zona; o bé les revoltes indígenes de la Celtibèria, també de la segona meitat del segle II aC; recordem un cop més que *Iesso i Sigarra* sorgeixen en dues zones de gran interès estratègic. També degueren influir en tot aquest procés el fenomen, sovint esmentat, del repartiment de terres entre els llicenciats de l'exèrcit i els problemes agraris generats a la península itàlica.

Resulta difícil conèixer amb les dades disponibles l'origen de la població, tant urbana com rural, que hi

ha darrere el procés de romanització i que és qui protagonitza en definitiva la transformació del territori; en tot aquest procés creiem que el component indígena hi jugaria un paper fonamental, sens dubte, també hi van intervenir romans vinguts d'altres zones, però pensem que, en bona lògica, el component indígena seria majoria. Una anàlisi arqueològica de *Iesso i Sigarra*, feta a partir d'algunes fonts com l'epigrafia i part de la cultura material, ens està indicant com bona part dels habitants de *Iesso, Sigarra* i del territori són ibers que s'han adaptat a la nova ordenació territorial instaurada pel poder romà, política que comptaria amb la col·laboració gairebé segura de les classes dirigents indígenes. Pels resultats observats no sembla que fos un procés massa traumàtic per a les comunitats ibèriques de la zona, tot i comportar un canvi important en el model de societat; la prova que ens indica que segurament va portar-se a terme sense friccions destacables, ni talls traumàtics, la tenim en el silenci de les fonts escrites que, de no ser així, segurament se n'haurien fet ressò. Si ens fixem en l'epigrafia de *Iesso, Sigarra* i el territori, si bé és majoritàriament més tardana del període que tractem, veiem com predominen encara els antropònims d'arrel indígena, o com molt bé indica la recentment descoberta estela ibèrica de Guissona que tipològicament pot situar-se perfectament dins una cronologia d'època romana (PERA et al. 1994). També volem destacar la ceràmica com a indicador d'aquest fenomen: la majoria de grafitis que hem trobat marcats sobre ceràmiques de vernís negre i àmfores són escrits amb caràcters de l'alfabet ibèric; també entre la ceràmica d'ús comú predomina majoritàriament la que presenta decoració pintada de tradició ibèrica, aquesta varietat, que perdura fins a mitjan segle I dC, creiem que està indicant molt més que la simple perduració d'una tècnica.¹³ Un altre aspecte que hores d'ara no sabem fins a quin punt pot ser indicatiu del procés que estem analitzant és el fet de tenir dues seques ibèriques (*Iesso i Itirkesken*) amb una forta presència a la zona de *Iesso i Sigarra* respectivament, les primeres emissions de les quals segons Villaronga (VILLARONGA 1982, 169-180) cal situar a partir de mitjan segle II aC per *Itirkesken*, i segona meitat de segle II aC per *Iesso*, en ambdós casos perduraran fins la primera meitat del segle I aC; aquestes cronologies evidencien com la zona que estudiem, ben aviat va entrar en el sistema de fiscalitat romana.

Joaquim Pera i Isern

Universitat Autònoma de Barcelona

Àrea d'Arqueologia

Dep. Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana

08193 Bellaterra

12. El poblat de Burriac és considerat com el centre que va encunyar moneda amb la seca *Iluro*.

13. Les formes de la vaixel·la ceràmica, sobretot les del repertori d'ús comú, són indicatives d'unes tradicions i hàbits difícils de canviar amb una ordenació territorial.

Bibliografia

ÁLVAREZ et al. 1991

R. Álvarez; R. Batista; N. Molist; J. Rovira, «La muralla del Bronze Final i època ibèrica d'Olèrdola (Olèrdola, Alt Penedès)». *Simposi Internacional d'Arqueologia Ibèrica. Fortificacions*, pp. 153-158. Manresa, 1991.

ARCE 1979

J. Arce, *Caesaraugusta, ciudad romana*. Zaragoza.

AQUILUÉ et al. 1984

X. Aquilué; J. M. Nolla; J. Ruiz de Arbulo; E. Sanmartí, *El fòrum romà d'Empúries*. Barcelona, 1984.

AQUILUÉ et al. 1991

X. Aquilué; X. Dupré; J. Massó; J. Ruiz de Arbulo, *Tarraco. Guia arqueològica*. Tarragona, 1991.

ARANEGUI 1987

C. Aranegui, «Algunas construcciones preaugusteanas de Sagunto». *Los asentamientos ibéricos ante la romanización*, pp. 155-162. Madrid, 1987.

BELTRÁN 1987

M. Beltrán, «Los asentamientos ibéricos ante la romanización en el Valle del Ebro y los casos de celsa, Azaila y Botorrita». *Los asentamientos ibéricos ante la romanización*, pp. 101-110. Madrid, 1987.

BENDALA et al. 1987

M. Bendala; C. Fernández; A. Fuentes; L. Abad, «Aproximación al urbanismo prerromano y a los fenómenos de transición y de potenciación tras la conquista». *Los asentamientos ibéricos ante la romanización*, pp. 121-140. Madrid, 1987.

BURÉS et al. 1989

L. Burés; J. M. Gurt; A. Marquès; F. Tuset, «Cadastres

d'època romana de les ciutats de Tarraco, Ilerda i Iesso». *Tribuna d'Arqueologia 1988-1989*, pp. 113-120. Barcelona, 1989.

CLAVEL LÉVÊQUE 1993

M. Clavel Lévêque, «La cadastració en l'espai imperial. Memòria i raó». *L'Avenç*, 167, pp. 18-23. Barcelona, 1993.

GALVE 1996

P. Galve, *Los antecedentes de Caesaraugusta. Estructuras domésticas de Salduie (calle Don Juan de Aragón, 9. Zaragoza)*. Zaragoza, 1991.

GARCIA et al. 1991

J. Garcia; J. Miró; J. Pujol, «La porta meridional del poblament ibèric de Burriac». *Simposi Internacional d'Arqueologia Ibèrica. Fortificacions*, 199-214. Manresa, 1991.

GARCIA - ZAMORA 1993

J. Garcia; D. Zamora, «La Vall de Cabrera de Mar. Un model d'ocupació del territori a la Laietània ibèrica». *Laietània*, 8, pp. 145-180. Mataró, 1993.

GRACIA - MUNILLA 1993

F. Gracia; G. Munilla, «Estructuración crono-ocupacional del poblamiento ibérico en las comarcas del Ebro». *Laietània*, 8, pp. 207-256. Mataró, 1993.

GUITART 1976

J. Guitart, *Baetulo. Topografía arqueológica, urbanismo e historia*. Badalona, 1976.

GUITART - PERA 1995a

J. Guitart; J. Pera, «En torno a la urbanización romana en el interior de Catalunya. La arqueología de Iesso

- (Guissona, Lérida)». Actas 1  Congreso de Arqueologia Peninsular. *Trabalhos de Antropologia e Etnologia*, vol. XXXV- Fasc.1, pp. 339-354. Porto, 1995.
- GUIPART - PERA 1995b
J. Guitart; J. Pera, «La ciutat romana de Iesso (Guissona, La Segarra)», *Actas XIV Congr s Internacional d'Arqueologia Clàssica*, pp. 186-188, Tarragona, 1995.
- I.R.C. I 1984
G. Fabre; M. Mayer; I. Rod , *Inscriptions romaines de Catalogne. I Barcelona (sauf Barcino)*. Paris, 1984.
- I.R.C. II 1985
G. Fabre; M. Mayer; I. Rod , *Inscriptions romaines de Catalogne. II Lérida*. Paris, 1985.
- JUNYENT 1989
E. Junyent, «La evolución del hàbitat en la Catalu na occidental durante la Edad del Bronce, primera Edad del Hierro y època ibèrica». *Pre-Actes Colloque Habitat et Structures Domestiques en Méditerranée occidentale durant la Protohistoire*. Arles, 1989.
- KEAY et al. 1989
S. J. Keay; J. M. Carret ; M. Millett, «Ciutat i camp en el món romà: les prospeccions a l'Ager Tarraconensis». *Tribuna d'Arqueologia 1988-1989*, pp. 121-130. Barcelona, 1989.
- LLORENS et al. 1981
J. M. Llorens; E. Pons; A. Toledo, *El recinte fortificat ibèric de Puig Castellet. Lloret de Mar (Excavacions 1975-1980)*. Sèrie monogràfica, 3, Girona, 1981.
- MARTÍN 1985
A. Martín, *Ullastret. Guia de jaciments arqueològics*. Diputació de Girona - Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1985.
- MAYA 1993
J. L. Maya, «En torno al origen del mundo ibérico catalán: problemas de substrato». *Laietania*, 8, pp. 9-19. Mataró, 1993.
- MAYER, RODA 1984
M. Mayer; I. Rod , *La romanització del Vallès segons l'epigrafia*. Sabadell, 1984.
- MIRET et al. 1986
M. Miret; J. Sanmartí; J. Santacana, «La evolución y el cambio del modelo de poblamiento ibérico ante la romanización: un ejemplo». *Los asentamientos ibéricos ante la romanización*, pp. 79-88. Madrid, 1986.
- NOLLA 1987
J. M. Nolla, *Girona romana. De la fundació a la fi del món antic*. Girona, 1987.
- NOLLA - CASES 1984
J. M. Nolla; J. Cases, *Carta arqueol gica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana al nord-est de Catalunya*. Girona, 1984.
- OLESTI 1993
O. Olesti, «La romanització al Maresme: un nou model d'interpretació». *L'Avenç*, 172, pp. 8-15. Barcelona, 1993.
- OLESTI 1995
O. Olesti, *El territori del Maresme en època republicana (s. III-I aC)*. *Estudi d'Arqueomorfologia i Història*. Premi Iluro 1994. Mataró 1995.
- PAY  et al. 1995
X. Pay ; F. Puig; T. Reyes, «Primeres datacions dels nivells fundacionals d'Aeso» *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 4, pp. 151-172.
- PERA 1994
J. Pera, *La romanització a la Catalunya interior: Estudi històric-arqueològic de Iesso, Sigarra i el seu territori*. (ed. microfita) Bellaterra, 1994.
- PERA 1995
J. Pera, «Reflexions entorn el Municipium Sigarrensis». *Actes XIV Congr s Internacional d'Arqueologia Clàssica*. vol. 2, pp. 323-324. Tarragona, 1995.
- PERA et al. 1994
J. Pera; J. Guitart; Pròleg D.P.C., «Noticia preliminar sobre una inscripció ibèrica trobada a Guissona (Lleida)». *Laietania*, 9, pp. 371-371
- PÉREZ ALMOGUERA 1995
A. Pérez Almoquera, «Sobre las fundaciones republicanas en Hispania el caso de Ilerda». *Actes XIV Congr s Internacional d'Arqueologia Clàssica*. vol. 2, pp. 325-327. Tarragona, 1995.
- PÉREZ CONILL 1990
J. Pérez Conill, «El Pla de les Tenalles (Granyanella, Segarra) i la fi de l'hàbitat ibèric excavat a la ilergencia oriental». *8  Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerd : Homenatge al Prof. Miquel Tarradell*, pp. 185-189.
- PÉREZ CONILL 1992
J. Pérez Conill, «Resum de les campanyes de 1990 i 1991 al Pla de les Tenalles de Granyanella, la Segarra», *Urtx*, 4, pp. 23-30. T rrega 1992.
- PLANA 1993
R. Plana, «El territori de la ciutat romana de Girona (Gerunda)». *L'Avenç*, 167, 32-52.
- PREVOSTI 1981a
M. Prevosti, *Cronologia i poblament a l' rea rural de Baetulo*. Badalona, 1981.
- PREVOSTI 1981b
M. Prevosti, *Cronologia i poblament a l' rea rural d'Iluro*. Mataró, 1981.
- PUJOL, J. 1991
J. Pujol, «Assaig d'interpretació de l'època ibèrica al Maresme». *Laietània*, 6, pp. 19-33. Mataró, 1991.

PUJOL - GARCIA 1994

J. Pujol; J. Garcia, «El poblament ibèric dispers al Maresme central: l'exemple de Can Bada (Mataró), i el procés de romanització des de l'inici de la colonització agrícola fins el naixement d'Iluro». *Laietània*, 9, pp. 87-130. Mataró, 1994.

ROSAS 1991

M. Rosas, «La muralla del poblat de Sant Josep (La Vall d'Uixó, Castelló)», *Simposi d'Arqueologia Ibèrica. Les fortificacions*, pp. 315-319. Manresa, 1991.

SAULA 1994

O. Saula, «Història de les excavacions arqueològiques a la comarca de l'Urgell (II)». *Urtx*, 6, pp. 5-34. Tàrrrega 1994.

VICENTE REDÓN et al. 1991

J. Vicente Redón; M.P. Punter; C. Escridu; A.I. Herce, «La Caridad (Caminreal, Teruel)». *La casa urbana hispanorromana*. Zaragoza, 1991.

VILLARONGA 1982

L. Villaronga, «Las seques ibèriques catalanes: una síntesi» *Fonaments*, núm. 3, Barcelona, 1982.